

Yaşadığı çağda efsane olmuş bir tıp insanının işyeri hekimi olarak çalışması:**Rudolf Virchow ve Troya*****A living legend of medicine working as on-site physician: Rudolf Virchow in Troy****Kürşat Epöztürkⁱ, Şefik Görkeyⁱⁱ**ⁱDoktora öğrencisi, Dr, Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik AD<https://orcid.org/0000-0002-0839-8944>ⁱⁱProf Dr, Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik AD<https://orcid.org/0000-0001-7313-2301>**Öz**

Hücre teorisini tıbbı uyarlayan ünlü hekim Rudolf Virchow arkeoloji ile de ilgilenmiştir. 1879 yılında antik Troya kenti kazılarında Heinrich Schliemann'a eşlik etmiştir. Schliemann'ın Ilios-The City and Country of the Trojans (Troyalıların Şehri ve Ülkesi İlios) başlıklı kitabında, Virchow önsözün yanı sıra iki de ek (Troy and Hissarlık, Medical Practice in the Troad in 1879) yazmıştır. Tıp tarihi açısından daha önemli olan ikinci ekte, işyeri hekimi olarak çalıştığından bahsetmiştir. 2018 yılının Türkiye'de Troya Yılı olarak ilan edilmesi münasebetiyle, bu makale tıp tarihindeki dev bir ismin az bilinen bir yönünü hatırlatmayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Arkeoloji, patoloji, Rudolf Virchow, tıp tarihi.

ABSTRACT

Rudolf Virchow, a well-known physician who adapted the cell theory into the medicine, was also interested in archeology. In 1879, he accompanied Heinrich Schliemann at the excavation site of the antique city of Troy. In the book entitled Ilios-The City and Country of the Trojans by Schliemann, Virchow wrote not only the preface but also two appendices, namely Troy and Hissarlık, and Medical Practice in the Troad in 1879. In the latter that is more important with regard to medical history, he communicated his practice as on-site physician. On the occasion of the declaration of 2018 Year of Troia in Turkey, this article aims to remind a lesser-known feature of a giant name in the history of medicine.

Keywords: Archeology, pathology, Rudolf Virchow, medical history.

* Lokman Hekim Dergisi, 2018; 8 (3): 167-171

DOI: 10.31020/mutftd.428712

Geliş Tarihi – Received: 30 Mayıs 2018; Kabul Tarihi - Accepted: 21 Haziran 2018

İletişim - Correspondence Author: Kürşat Epöztürk, <kursatepozturk@marun.edu.tr>

Tıp insanı olarak Virchow

Rudolf Ludwig Karl Virchow (1821-1902) Prusya'nın Schivelbein (bugün Polonya'nın Swidwin kasabası) adlı küçük bir kasabasında doğdu. Liseyi Baltık Denizi yakınındaki Köslin (bugünkü Koszalin) kentinde okudu; en sevdiği dersler doğa bilimleri ve tarihi. Yabancı dile de yeteneği vardı: Latince, Yunanca, İbranice, Fransızca ve İtalyanca öğrendi.¹

Tıp eğitimini aldığı Berlin'de en çok etkilendiği hocası Johannes Müller (1801-1858) oldu. Charité tıp merkezinde, 1845'te prosektör olarak çalışmaya başladı.² Bir yıl sonra, fakültede ders vermeye başladı ve ilk dersi kaslardaki yangı üzerineydi.¹ Ertesi yıl, *Archiv für pathologische Anatomie* (Patolojik Anatomi Arşivi) adlı bir dergi kurdu.² Uluslararası tıp çevrelerinde Virchow's Archiv olarak tanınan bu derginin editörlüğünü elli yıldan fazla süreyle üstlendi.³

Prusya hükümeti tarafından, 1848 yılında bir tifüs salgınına araştırmak üzere görevlendirildi.² Raporunda epidemik hastalıklarla en iyi mücadelenin demokrasi, eğitim ve ekonomik adalet ile yapılabileceğini bildirdi.³ Yayınladığı yarı siyasi *Die medizinische Reform* (Tıbbi Reform) dergisinde bu görüşlerini savundu. Düşünceleri dolayısıyla, Berlin'den sürüldü ve Bavyera'nın Würzburg kentinde patolojik anatomi profesörü olarak çalışmaya başladı.²

On dokuzuncu yüzyılda, Alman bilim insanları bitkiler ve hayvanların yapı taşlarının hücreler olduğunu öne sürmüştü. Rudolf Virchow bu teoriyi tıbbı uyarlayan kişi oldu (*Resim 1*).³ Her hücrenin daha önceki başka bir hücreden çıktığı (*omnis cellula e cellula*) teorisini savundu.⁴ Hücresel patolojiye olan ilgisi nedeniyle mikroplar, toksinler ve antitoksinleri içeren humoral teorilere mesafeli durdu.⁵

Würzburg'da yedi yıl profesörlük yaptıktan sonra, 1856 yılında Berlin'e geri çağırıldı.¹ Konferanslarını *Die Cellularpathologie* (Hücresel Patoloji) başlıklı, 1858 tarihli kitabında topladı.³ Berlin Üniversitesi'ne bağlı olarak kurulan Patoloji Enstitüsü'nün müdürlüğünü yaptı.² Çok üretken bir yazar olan Virchow'un bibliyografyası iki binden fazla başlık içermektedir.⁶

Resim 1. Rudolf Virchow (1821-1902) (National Library of Medicine izniyle).

Tıbbın ötesinde

Virchow'un tıp dışında da ilgi alanları vardı. Farklı etnik gruplarla kraniyometrik (kafatası ölçümlerine dayalı) araştırmalar yaptı ve Alman ulusunun fiziksel antropolojisine dair objektif istatistikler yayınladı.² Berlin Antropoloji, Etnoloji ve Tarihöncesi Derneği'ni kurdu.⁷ Mevcut kanıtların yeterli olmadığı savıyla evrim teorisine karşı çıktı.¹

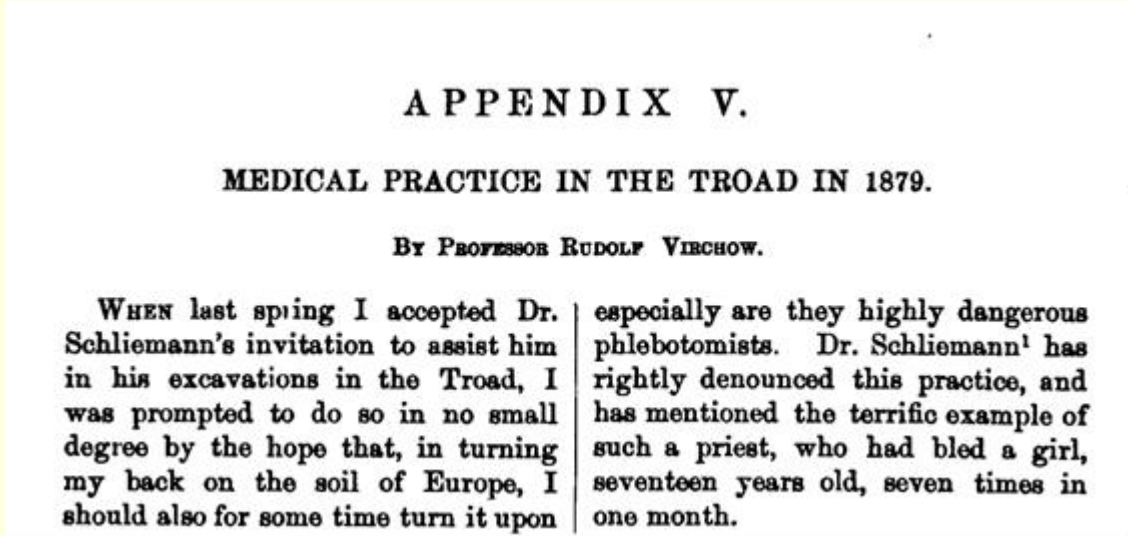
Virchow tıp tarihine dair çalışmalar da yaptı. Orta Çağ Alman kentlerindeki hastaneler ve cüzzamhaneleri inceledi. Morgagni, Müller ve Schönlein gibi önde gelen tıp insanların biyografilerini hazırladı.²

Virchow'un Troya antik kentinin bulunduğu antik Troas bölgesine (bugünkü Biga yarımadası) ilgisi patolojik kimliğiyle başladı. Bu bölgeden 1874 yılında çıkarılan iskeletleri inceledi. Daha sonra, Troya antik kenti kazılarını yapan Alman işadamı ve amatör arkeolog Heinrich Schliemann (1822-1890) ile tanıştı.⁸ Çanakkale Boğazı yakınında bulunan Hisarlık'taki kazı yerine 1879 yılında gelerek Schliemann'a eşlik etti.⁴

Troya'da bir ay

Schliemann'ın *Ilios-The City and Country of the Trojans* (Troyalıların Şehri ve Ülkesi İlios) başlıklı kitabında, Virchow önsözün yanı sıra iki de ek (*Troy and Hisarlik, Medical Practice in the Troad in 1879*) yazdı. Ayrıca Troas bölgesindeki bitkilerin kataloğunu içeren bir başka eke de katkıda bulundu.⁹

'Troya ve Hisarlık' başlığını taşıyan ilk ekte, Virchow Hisarlık tepesi etrafındaki bölgenin o günkü coğrafyasıyla Homeros'un İlyada adlı eserinde tarif ettiği Troya coğrafyasını karşılaştırmıştır. Tıp tarihi açısından daha önemli olan ve '1879'da Troas'ta Tıp Uygulaması' başlığını taşıyan ikinci ekte, Virchow kazı yerinde bir hekim olarak başından geçenleri anlatmıştır (*Resim 2*). Metnin giriş kısmında, Troya'yı ziyarete giderken Berlin'deki yoğun iş yüküne bir ara vermeyi umduğundan ama bu ziyareti sırasında artık mesaisinde önemli yer tutmayan hekimlik işiyle tekrar meşgul olduğundan bahsetmiştir.

Resim 2. Rudolf Virchow'un yazdığı ekin başlangıç kısmı.⁸

Önceleri kazı yerinde çalışan ve sayısı 120-150 arasında değişen işçilerden sağlık sorunu yaşayanları muayene ve tedavi eden Virchow, ünü yayılınca komşu kasabaların sakinlerini de kabul etmiştir. Virchow o dönemde bölgede –şarlatanlar dâhil- hiç hekim olmadığını, sadece bazı Rum rahiplerin flebotomi (kan akıtma) uyguladığını bildirmiştir.

Yakınlarda bir eczane de olmadığına dikkat çeken Virchow, bölge sakinlerinin papatya ve ardıç gibi yöresel bitkileri ilaç olarak kullanmadığını hayretle ifade etmiştir. Virchow hastaları tedavi etmek için daha önce Schliemann'ın getirmiş olduğu ilaçlarla Almanya'daki bir arkadaşının kendisine sağladığı bir ecza çantasındaki ilaçları kullanmıştır. Kendisi de güneş yanığı ve at sürme nedenli cilt rahatsızlıkları için, yanında getirdiği vazeline ihtiyaç duymuştur.

Hekimlik uygulaması başlangıçta gelen hastalara bakmak şeklindeyken, daha sonra hastaları evlerinde de – özellikle en yakındaki Rum köyü olan Kalafatlı'da- ziyaret etmiştir. Hastalarının çoğu Rum olsa da, bölgede oturan veya çalışan Türk, Çingene, Bulgar, Ermeni ve Acemlere de bakmıştır. Bazen ardı ardına yapılması gereken çeviriler nedeniyle, çeşitli etnik gruplardan hasta bakmanın zor ve zaman alan bir iş olduğundan yakınmıştır.

Virchow yöre halkının genel görünüşünü yorumlamış ve sıtma bölgesinde yaşamalarına rağmen şehirlilere göre daha sağlıklı göründüklerini yazmıştır. Sıtmaya neden olan parazitlerin henüz tanımlanmadığı bir zamanda bu metni yazan Virchow, bölgede sıtma hastalığının sık görülmesinin nedenleri olarak geniş bataklıklar, sazlıklar, Karamenderes Nehri'nin taşması, su birikintileri, hava sıcaklığının hızlı yükselişi ve pis kokulu sisi sıralamıştır. Tersiyen aralıklı ateş ve dalak büyüklüğünün yöre halkında yaygın olduğunu bildirmiştir. Bölgede sıtmanın etkisinin daha büyük olmamasını halkın daha çok açık havada yaşamasına bağlamıştır.

Virchow Troas bölgesinde geçirdiği süre boyunca (Nisan ayının tümü) gündüzlerin çoğunlukla sıcak ama gecelerin soğuk ($\leq 10^{\circ}\text{C}$) ve rüzgârlı olduğunu yazmıştır. Halk arasındaki nezle ve zatürre vakaları için bu durumu suçlamıştır. Bazı verem vakalarının da aynı nedene bağlanabileceği yorumunda bulunmuştur. Çiçek, kızıl, kızamık, frengi, uyuz gibi bulaşıcı hastalıkların ise nadir olduğunu bildirmiştir. Bunu bölgenin dış dünyayla etkileşiminin az olmasına bağlamıştır. Öte yandan, tedavi yetersizliği nedeniyle kronik kulak ve göz hastalıklarının yaygın olduğunu yazmıştır.

Virchow folklorik tıbbın ortaya çıkış yoluyla ilişkilendirilebilecek bir olayı da nakletmiştir. Jeolojik inceleme amacıyla bir çukur açılmasını emrettiğini ve çıkan topraktan ara ara örnekler aldığını bildirmiştir. Virchow'un aktardığına göre, Schliemann daha sonra gönderdiği bir mektupta yöre halkının su çıkan çukura doğaüstü bir güç atfettiğini ve zaman zaman su almak için uğradıkları çukurun etrafını taşla çevirerek buraya 'Hekim Pınarı' dediklerini yazmıştır.

Metnin sonunda, Virchow bu ziyaretinden hekim olarak duyduğu memnuniyeti bildirmiş ve hastalarının uyumlu ve minnettar olmasını takdir etmiştir.

Sonrasında

Virchow'un bölgeye olan ilgisi ve Schliemann ile işbirliği sonraki yıllarda da sürmüştü ve Troya üzerine muhtelif makaleler yazmıştır.⁸ Virchow ile arkadaşlığının Schliemann'a ihtiyaç duyduğu bilimsel duruşu kazandırdığı yorumu yapılmaktadır.¹⁰ Rudolf Virchow Schliemann'ın 1890'da topladığı Hisarlık Konferansı'na katılmak için bir kez daha bölgeye gelmiştir. Hayatının son yılında, Anadolu araştırmaları yapan bir derneğin onursal başkanlığını kabul etmiştir.⁷

Troya arkeolojik sitesi dünyadaki sanatçı ve bilim insanlarına ilham vermeyi sürdürmüştür. Tarihi ve kültürel önemi dolayısıyla, 1998 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne dâhil edilmiştir.¹¹ Ülkemizde 2018 senesi Troya yılı olarak ilan edilmiştir.¹²

Son söz

Tıp alanında öncü bir isim olmasının yanında, Rudolf Virchow birçok çalışma ve ilgi alanı olan bir bilim insanıydı. Troya antik kentinin kazı alanında geçirdiği bir ay süresince, bilimsel merakını tatmin etme imkânı buldu. Ancak bunun yanında, sorumlu bir hekim olarak kendisine ihtiyaç duyan hastalara bakma işini de üstlendi.

BİLGİ

Bu çalışma 15-18 Mayıs 2017 tarihleri arasında Adana'da düzenlenen X. Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Günleri'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

KAYNAKLAR

- 1) Walsh JJ. Makers of modern medicine. New York: Fordham University Press; 1915.
- 2) Garrison FH. An introduction to the history of medicine, 3rd ed. Philadelphia&London: W.B. Saunders Company; 1921.
- 3) Bynum W. The history of medicine: a very short introduction. New York: Oxford University Press; 2008.
- 4) Porter R. The greatest benefit to mankind: a medical history of humanity from antiquity to the present. London: Fontana Press; 1999.
- 5) Magner LN. A history of medicine, 2nd ed. Boca Raton: Taylor&Francis; 2005.
- 6) Weller CV. Rudolf Virchow—pathologist. The Scientific Monthly 1921; 13: 33-39.
- 7) Boak AER. Rudolf Virchow—anthropologist and archeologist. The Scientific Monthly 1921; 13: 40-45.
- 8) Heuck Allen S. Finding the walls of Troy: Frank Calvert and Heinrich Schliemann at Hisarlik. Berkeley: University of California Press; 1999.
- 9) Schliemann H. Ilios-the city and country of the Trojans. London: John Murray; 1880.
- 10) James T. Rudolf Virchow and Heinrich Schliemann—an essay on the friendship of two great men. S Afr Med J 1979; 56: 111-114.
- 11) Archaeological site of Troy. <http://whc.unesco.org/en/list/849> [Internet]. Erişim tarihi: 30.05.2018
- 12) 2018 Troya Yılı. <http://www.2018troia.com>[Internet]. Erişim tarihi: 30.05.2018